

Dr. Kalas Tibor
kollégiumvezető, Kúria

Az Alaptörvény érvényesülése a bírósági ítélezésben

Bevezetés

A bírósági eljárások sajátos háttereként az alkotmányjog szabályai mindig jelen voltak, azonban komolyabb gyakorlati jelentőséget csak az Alaptörvénnyel létrehozott közjogi rendszerben nyertek. Magyarország Alaptörvényének alkalmazása 2016-ban már az ötödik évébe lép. A kerek évforduló, illetve a gyakorlati alkalmazás óta eltelt időszak tapasztalatai lehetővé teszik annak vizsgálatát, hogy az Alaptörvény új szabályai milyen módon érintik a bírósági ítélezést. Az Alaptörvény a bíróságokat illetően több új rendelkezést is bevezetett, s ezekből eredően nem túlzás azt állítani, hogy a rendes bírósági ítélezés megváltozott közjogi keretek közé került. Mindez természetesen szükségessé teszi a bíróság helyzetének újragondolását, a bírói gondolkodás fokozatos átalakítását, illetve a bírászkodás egész rendszerének alapjogi irányba történő elmozdulását.

Az alkotmányjogi panasz lehetőségének általánosság tétele alapjogi szempontból az Alkotmánybíróságot tagadhatatlanul az igazságszolgáltatáshoz kapcsolta azzal, hogy e kapcsolódás szervezetén kívüli. Az Alaptörvény egyes konkrét rendelkezései szintén komolyabban érintik a bírósági ítélezést, elegendő e helyen az Alaptörvény 28. cikkére utalni, amely a bírói jogértelmezés általános kereteit jelöli ki. A jogszabályok alkotmányosságának vizsgálata során az ügyet tárgyaló bíró szerepe is felértékelődött, mivel a bírósági eljárás nyújt jelenleg az érintettek számára lehetőséget az alapul fekvő norma kontrolljának indítványozására. Mindemellett az Alaptörvény egyes konkrét rendelkezései is felmerülhetnek a bíróság előtti jogvitákban, és azok bírói értelmezése, valamint konkrét alkalmazása szintén jelentős kérdése az Alaptörvény gyakorlati érvényesülésének. Ezeket az összefüggéseket észelve és felismerve a bírói gondolkodás mód közjogi irányú befolyásolásának szükségszerűségét, került sor a Kúria elnöke részéről a joggyakorlat-elemzés elrendelésére a Kúria valamennyi szakágát illetően.

I. A joggyakorlat-elemzés célja

A joggyakorlat-elemzés célja annak feltárása, hogy az Alaptörvény rendelkezései milyen módon jelennek meg a konkrét bírósági ítéletekben, és ehhez kapcsolódóan a

bírósági döntésekben mennyire érvényesül az alapjogi szemlélet. A joggyakorlat-elemzés célja annak vizsgálata is, hogy az eredményes alkotmányjogi panaszok esetében mi okozta a bírói ítélet Alaptörvénybe ütközését, illetve megállapítható-e a bírói és az alkotmánybírói szemlélet eltérése. A joggyakorlat-elemzés során azt is be kell mutatni, hogy melyek azok az alapjogok, amelyek perbeli felmerülés esetén fokozottan szükség lehet a közjogi összefüggések feltárására, illetve mely területeken várható nagyobb valószínűséggel az ítélezés alkotmánybírói kontrollja. A joggyakorlat-elemzés konkrét és kézzel fogható célja elsősorban a bírák számára „használható útmutató” készítése az ítélezés közjogi kérdéseiről, bemutatva az eddigi – egyes esetekben egyáltalán nem kedvező – tapasztalatokat.

A joggyakorlat-elemzés az Alaptörvény érvényesülésének négy nagyobb szakmai területére terjed ki. A joggyakorlat-elemző csoport vizsgálat tárgyává teszi az eredményes alkotmányjogi panaszok esetében azokat az okokat, amelyek az ítélet Alaptörvény ellenességéhez vezettek, kitérve arra is, hogy a kérdésben felmerül-e általában a bírói gyakorlat érintettsége. A joggyakorlat-elemzés kiterjed továbbá azon alkotmányjogi panaszokra és alkotmánybírói döntésekre, ahol a panasz nem minősült alaposnak és az Alkotmánybíróság a panaszt érdemi vizsgálat után elutasította. Ezekben az esetekben a helyes bírói döntést kell kiemelni és megerősíteni. A joggyakorlat-elemzés harmadik vizsgálati irányát az Alaptörvény 28. cikkének gyakorlati alkalmazása képezi. Az Alaptörvény e rendelkezése a bírói jogértelmezés általános irányát és kereteit szabja meg és a tapasztalatok szerint egyre gyakrabban jelenik meg a konkrét bírósági indokolások szintjén is. A joggyakorlat-elemzésnek e vonatkozásban arra kell kitérnie, hogy az Alaptörvény rendelkezéseinek a bírák milyen értelmet tulajdonítanak, hogyan veszik igénybe a konkrét norma értelmezésekor, illetve az Alaptörvény ezen előírása az ügy eldöntésében pontosan milyen szerepet tölt be. A negyedik vizsgálati irány az Alaptörvény egyes konkrét normáinak megjelenése az ítéletekben, a rendelkezések felhasználásának oka és az alaptörvényi norma konkrét jogi normaként történő alkalmazásának kérdése. Ezen a területen annak van jelentősége, hogy néhány közvetlen közjogi összefüggésű ítélezési területen (például gyülekezési jog, közérdekű adatok kiadása,

véleménynyilvánítási szabadsággal összefüggő büntető tényállások) a bírák milyen okból és milyen módszerekkel nyúlnak az Alaptörvény egyes rendelkezéseihez, felmerül-e azok normapótló, vagy normamódosító szerepe és ha igen, annak milyen következményei vannak a jogintézmény egészére nézve.

II. A joggyakorlat-elemzés módszere

A megjelölt négy szakmai témakörhöz kapcsolódóan a jogerősen befejezett bírósági ügyek kerülnek feldolgozásra, a kapcsolódó alkotmánybírósági határozatok elemzésével együtt. Az alkotmányjogi panaszokkal érintett ügyekben az elemzés alapja a Kúria Pp. XXIV. fejezete szerinti eljárásában hozott határozatai, melyeket a Kúria honlapján nyilvánosságra hozott. Az Alkotmánybíróság által érdemben elutasított alkotmányjogi panaszok elemzésére az alkotmánybírósági határozatok téma alapján kerül sor. A bírói kezdeményezések esetében az Országos Bírósági Hivatal számítógépes nyilvántartása képezi a vizsgálat alapját, illetve az Alkotmánybíróság által közzétett döntések is a szakmai elemzés alapjaként szolgálnak. Az Alaptörvény 28. cikkének alkalmazása, valamint egyes konkrét alaptörvényi előírások alkalmazása körében a vizsgálat lefolytatásához a joggyakorlat-elemző csoport az ítéletablák és a törvényszékek megkeresésére reprezentatív kigyűjtést végez. Ennek során három ítéletábla, valamint öt törvényszék megkeresésére kerül sor azzal, hogy a kigyűjtés terjedjen ki a törvényszék illetékessége alá tartozó járásbíróságokra is. A kigyűjtéssel a joggyakorlat-elemző csoport azt kívánja feltárni, hogy a jogerőre emelkedett ügyekben a bírák az Alaptörvény mely rendelkezését hívták fel az indokolás részeként, és az Alaptörvényi norma hogyan viszonyult a bírói indokolásban felhívott más jogszabályi rendelkezésekhez. A joggyakorlat-elemző csoport szakmai terület szerinti felosztása dolgozza fel a megjelölt határozati kört. A vizsgál-

ati szakasz lezárultával a csoport szakmai üléseken értékeli a vizsgálati megállapításokat, majd elkészíti az összefoglaló jelentés tervezetét fejezeti szintű kidolgozással. Az összefoglaló jelentést a csoport plenáris ülések keretében tárgyalja meg.

III. A csoport munkájának ütemezése

A joggyakorlat-elemző csoport a tervek szerint a feladatot 2016. évben teljesíti. Az elemző munka két szakaszra bontható, egyrészt a vizsgálati, másrészt az értékelő szakaszra. A csoport 2016. március 1. napján az alakuló ülést megtartotta, ahol meghatározta a munkaterv főbb vonalait, valamint a vizsgálati területeket. A csoport következő ülését 2016. április 18. napján tartja, ahol az elemzés vizsgálati tárgyköreit a csoport tagjai között felosztja, és tisztázza azt is, hogy az egyes bíróságokhoz milyen tartalmú megkeresések kerülnek kibocsátásra.

A csoport munkájának vizsgálati szakasza 2016. májustól veszi kezdetét, ekkortól kerül sor az elemzésbe bevont határozati kör vizsgálatára valamennyi szakterületen a csoport által meghatározott alapkérdések szerint. A vizsgálati szakaszba folyamatosan bekapcsolódnak azok a határozatok, amelyek az ítéletabláktól, illetve a törvényszékektől érkeznek a csoport megkeresései alapján. A tervek szerint a vizsgálati szakasz szeptember végén befejeződik, és ekkor kerül a vizsgálati területek szerinti fejezeti vázlatok elkészítésére. A csoport a következő ülését is ekkor tartja.

A joggyakorlat-elemző csoport a tervek szerint több elemző tárgyú ülést tart 2016 október–novemberében, amelynek tárgya az összefoglaló elemzés tartalmának megvitatása és kidolgozása.

A csoport záró ülését 2016. december elején tartja, amelynek tárgya az összefoglaló jelentés szövegének véglegesítése és elfogadása. ■